

Inja Skender Libhard

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

islibhard@ffzg.hr

Tipični problemi hrvatskih studenata njemačkoga jezika s obzirom na red riječi

U ovom ćemo radu ukratko prikazati neke tipične probleme hrvatskih studenata njemačkoga jezika s obzirom na redoslijed rečeničnih sastavnica u njemačkom jeziku. Na prvi pogled red riječi u njemačkom jeziku ne bi trebao biti problem pri svladavanju toga jezika jer je propisan odnosno relativno neslobodan pa bi se mogao lako naučiti. No česte pogreške u studentskim radovima, osobito na prvoj i drugoj godini studija njemačkoga jezika, upućuju na potrebu stalnoga supostavljanja pravila o redu riječi u njemačkom i hrvatskom jeziku. Za potrebe ovoga rada osvrnut ćemo se na sintaktičke i morfološke uvjete koji utječu na redoslijed rečeničnih sastavnica u njemačkom jeziku. U kontekstu sintaktičkih uvjeta naglasit ćemo važnost rečeničnoga okvira i načela napetosti kao osnovnih načela na kojima se temelji njemačka rečenica, a smatraju se najvećom razlikom u građenju rečenice u hrvatskom i njemačkom jeziku. Pritom kao pretpostavku za provođenje načela napetosti valja spomenuti pravilo drugoga mjesta koje je u njemačkoj izjavnoj rečenici isključivo rezervirano za predikat odnosno u slučaju složenih predikatnih oblika za finitni oblik pomoćnoga ili modalnoga glagola dok već spomenuti rečenični okvir zatvara particip ili infinitiv ili pak naglašeni prefiks složenih glagola. U kontekstu morfoloških uvjeta istaknut ćemo izražavanje rečeničnih sastavnica određenim vrstama riječi te određenim gramatičkim oblicima.

Ključne riječi: njemački jezik, hrvatski jezik, studenti germanistike, red riječi, morfološki i sintaktički uvjeti

1. Uvod

Izvorni govornici hrvatskoga jezika njemački jezik često smatraju vrlo teškim i takav ga glas prati na svim razinama obrazovanja. No u njemačkom jeziku zapravo postoje pravila koja se mogu naučiti, a ako ima i iznimaka od pravila, i one se mogu naučiti. Što se reda riječi u njemačkom jeziku tiče, on je većinom propisan ili relativno neslobodan. To znači da i u području sintakse postoje određena pravila koja se mogu svladati. Unatoč tomu red riječi u njemačkoj rečenici za hrvatske je studente njemačkoga jezika često problematičan dio njemačke gramatike pa u njihovim pisanim radovima nerijetko nailazimo na brojna odstupanja. Stoga je nužno neprestano

supostavljati pravila o redu riječi u njemačkom i hrvatskom jeziku kako bi studenti što bolje mogli osvijestiti razlike i sličnosti. U ovom ćemo radu navesti neke uvjete koji utječu na red riječi u njemačkom jeziku te tipična odstupanja u studentskim radovima.

2. Uvjeti za određivanje reda riječi u njemačkom jeziku

U lektorskoj nastavi na studiju germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu glavnim autoritetima za njemačku gramatiku smatraju se Helbig i Buscha i njihova *Deutsche Grammatik* (Njemačka gramatika) koja je obvezna literatura od prvoga semestra studija. Helbig i Buscha (2001: 473) smatraju da na red riječi u njemačkom jeziku utječu sintaktički, morfološki i komunikacijski uvjeti. U ovom će radu biti riječi o sintaktičkim i morfološkim uvjetima.

2.1. Sintaktički uvjeti

Helbig i Buscha (2001: 473-478) sintaktičke uvjete promatraju na dvije razine. Jedna se razina odnosi na položaj finitnoga oblika glagola i drugih dijelova predikata, dok se druga pak odnosi na sintaktički odnos rečeničnih dijelova prema glagolu.

Što se položaja finitnoga oblika glagola tiče, on se određuje trima pravilima, i to pravilom drugoga mjesta, pravilom prvoga mjesta te pravilom zadnjega mjesta. Pritom se drugi dijelovi predikata kao što su infinitiv, particip II., naglašeni prefiks ili imenski dio predikata nalaze na kraju rečenice.

Pravilo drugoga mjesta odnosi se na položaj finitnoga glagola u izjavnoj rečenici (1a), upitnoj rečenici koju uvodi upitna riječ (1b), u objektnoj ili subjektnoj rečenici bez uvodne riječi (1c) te u glavnoj rečenici koja se nalazi iza zavisne (1d).¹

(1) a) *Sie fährt nach Wien.* 'Ona ide u Beč.'

b) *Wann beginnt der Unterricht?* 'Kad počinje nastava?'

c) *Sie denkt, ich bin zu Hause.* 'Ona misli da sam kod kuće.'

d) *Wenn ich nach Hause komme, rufe ich dich an.* 'Kad dođem kući, nazvat ću te.'

Vidljivo je da su prijevodi svih rečenica (1a, 1b, 1c, 1d) potpuno korektni. U prva dva primjera (1a, 1b) nema razlika u redu riječi između hrvatskoga i njemačkoga jezika. U druga dva primjera (1c, 1d) vidljive su razlike u redu riječi, ali poklapa se položaj finitnoga glagola u glavnim rečenicama.

Pravilo prvoga mjesta odnosi se na položaj finitnoga glagola u alternativnoj upitnoj rečenici (2a), u imperativnoj rečenici (2b) te u pogodbenoj i dopusnoj rečenici koju ne uvodi veznik (2c, 2d).

(2) a) *Gehst du jetzt nach Hause?* 'Ideš li sada kući?'

b) *Machen wir jetzt unsere Hausaufgabe!* 'Napravimo sad domaću zadaću!'

c) *Hätte ich mehr Geld, würde ich ein neues Auto kaufen.* 'Da imam više novca, kupio / kupila bih novi auto.'

¹ Finitni je oblik glagola podcrtan.

d) *Mag es auch sehr kalt sein, wir gehen spazieren.* 'Ako i bude vrlo hladno, otići ćemo u šetnju.'

Dok se u prva dva primjera (2a, 2b) red riječi u hrvatskim rečenicama poklapa s redom riječi u njemačkim rečenicama, u druga dva primjera (2c, 2d) postoje razlike. U hrvatskoj je pogodbenoj rečenici veznik obvezan dok se u njemačkoj može izostaviti, ali u obje glavne rečenice predikat je na istom mjestu (2c). I u hrvatskoj je dopusnoj rečenici veznik obvezan dok se u njemačkoj može izostaviti. Red riječi u glavnoj rečenici bio bi isti da smo ubacili subjekt *mi* (njem. '*wir*'), ali on u hrvatskome nije potreban dok u njemačkome jest (2d).

Pravilo zadnjega mjesta odnosi se na položaj finitnoga glagola u zavisnoj rečenici (3).

(3) *Obwohl die Studierenden viel gelernt haben, haben sie die Prüfung nicht bestanden.*

'Iako su studenti puno učili, nisu položili ispit.'

Za razliku od njemačke rečenice u kojoj je finitni oblik glagola u zavisnoj rečenici na zadnjem mjestu, u hrvatskoj se zavisnoj rečenici finitni oblik pojavljuje na drugom mjestu (3).

U njemačkoj rečenici dijelovi predikata čine rubove tzv. rečeničnoga okvira (njem. *verbaler Rahmen, Satzklammer, Satzrahmen*). Taj je rečenični okvir jedna od osobitosti građenja rečenice u njemačkom jeziku. Jedan je rub finitni oblik glagola, dok se kao drugi rub rečeničnog okvira mogu pojavljivati dijelovi složenih predikatnih oblika i to particip II. u perfektu, pluskvamperfektu i pasivu, infinitiv u futuru I. i II. i u kombinaciji s modalnim glagolom te odvojivi prefiks glagola u prezentu, preteritu i imperativu (usp. Glovacki-Bernardi 2017: 36). Helbig i Buscha (2001: 476) kao moguće rubove rečeničnoga okvira još navode i druge riječi ili višerječne izraze (npr. imenicu ili zamjenicu kao predikativ, priloge i prijedložne imeničke skupine, imeničke skupine kao imenički dio glagolske perifraze² te negaciju *nicht* 'ne'). Stoga smatraju da nije uvijek jasno kad se može govoriti o rečeničnom okviru. Bußmann (2002: 581) rečenični okvir isto smatra osnovnim načelom za red riječi u njemačkom jeziku koje se odnosi na razdvojenost dijelova predikata i drugih sintaktički povezanih elemenata. Rečenični okvir dijeli rečenicu na prednje, srednje i zadnje polje.

Navest ćemo primjer izjavne rečenice u kojoj upravo dvodijelni predikat određuje rečenični okvir unutar kojega se nalaze drugi dijelovi rečenice (4).

(4) *Er hat gestern im Garten einen Apfel gegessen.* *'On je jučer u vrtu jabuku pojeo.'³

hat gegessen 'je pojeo' = predikat → dijelovi predikata čine rečenični okvir

hat 'je' = finitni oblik glagola

gegessen 'pojeo' = glagolski dio predikata (particip II.)

er 'on' = subjekt

gestern 'jučer' = priložna oznaka vremena

² Ovaj naziv preuzimamo od Silića i Pranjkovića (2005: 188).

³ Rečenicu smo namjerno preveli doslovno kako bi do izražaja došla razlika u redu riječi u hrvatskome i njemačkome. U čitavom ćemo tekstu nepotvrđene oblike označavati zvjezdicom.

im Garten 'u vrtu' = priložna oznaka mjesta
einen Apfel 'jabuku' = objekt u akuzativu

Dok se subjekt nalazi ispred finitnoga oblika glagola, drugi se dijelovi rečenice umeću između dijelova predikata koji se tako razdvajaju. Subjekt je smješten u prednjem polju, priložne se oznake vremena i mjesta te objekt u akuzativu nalaze u srednjem polju dok je zadnje polje, ono iza participa II. kao glagolskoga dijela predikata, u navedenoj rečenici prazno (usp. Bußmann 2002: 650). Hrvatska rečenica u doslovnom prijevodu ne može funkcionirati.

Dvodijelni predikat preduvjet je za provođenje načela napetosti na kojem se temelji rečenica u njemačkom jeziku (Glovacki-Bernardi 2017: 36). „Naime, prva riječ koju čitatelj pročitati ili slušatelj čuje izaziva u njemu zanimanje za nastavak i završetak rečenice. Pravilo je da se slušatelj ili čitatelj drži u napetosti što je duže moguće“ (Glovacki-Bernardi 2017: 35). Zbog načela napetosti slušatelj ili čitatelj često ne može potpuno razumjeti rečenicu do samoga kraja jer glagol na kraju rečenice utječe na značenje čitave rečenice. Izvršni poznavatelji njemačkoga jezika, kao što su primjerice simultani prevoditelji, katkad mogu ili čak moraju pretpostaviti glagol na kraju rečenice prema oblicima drugih dijelova rečenice (npr. prema rekiji glagola odnosno njihovoj valentnosti). No katkad postoji i više mogućnosti pa tako može doći i do pogrešaka. Za njemački su jezik tipične duge rečenice u kojima načelo napetosti osobito dolazi do izražaja. Navedimo samo primjer iz jednoga poslovnoga izvještaja (5):⁴

- (5) *„In dem Magazin werden mittels modernster Internet-Technologie die Megatrends der Zukunft wie beispielsweise eine steigende Anzahl von Herz-Kreislauf-Krankheiten, ein wachsender Bedarf an hochwertigen Nahrungsmitteln und die Kohlendioxid-Problematik angesprochen.“* (Schneider 2012) *'U magazinu se s pomoću najmodernije internetske tehnologije megatrendovi budućnosti, kao što su primjerice rastući broj bolesti srca i krvnih žila, sve veća potreba za visokovrijednim namirnicama i problemima vezanima uz ugljični dioksid spominju.'

Vidljivo je da ovakva hrvatska rečenica s drugim dijelom predikata na kraju nikako ne može funkcionirati. U njemačkoj je rečenici upotrijebljen pasiv zbivanja (njem. *Vorgangspassiv*) glagola *ansprechen* ('spomenuti'), ali umjesto toga glagola mogući su i neki drugi, npr. *angeben*, *anführen* 'navesti', *erwähnen* 'spomenuti', *aufzählen* 'nabrojiti', 'navesti' i sl.

Ovdje je važno spomenuti tendencije skraćivanja rečenica u njemačkom jeziku. Naime, rečenice postaju sve kraće i jednostavnije, što je zasigurno posljedica sve većega broja informacija koje bi prosječni čitatelj trebao preraditi. Danas se dugom rečenicom smatra rečenica od 21 riječi, srednje duga je rečenica s 13 do 20 riječi, dok kratke rečenice mogu imati najviše 12 riječi, a vrlo često i mnogo manje (Schlosser 2018: 25–26).

U kontekstu rečeničnoga okvira u literaturi se spominje i tzv. izokvirivanje (njem. *Ausklammerung*, *Ausrahmung*). To je postupak naknadnoga dodavanja odre-

⁴ Podcrtani su dijelovi predikata koji čine rečenični okvir.

đenih rečeničnih dijelova izvan rečeničnoga okvira čime se postiže nova komuni-
kacijska i stilska vrijednost (Šćukanec 2008: 126). Prema Helbigu i Buschi (2001:
476) izokvirivanje može biti uvjetovano vrstom rečeničnih dijelova koji se dodaju,
primjerice rečenični dijelovi s komparativnim česticama *wie* ili *als* 'kao, poput' (6a)
ili stilskim razlozima kako bi se nešto naglasilo, primjerice duge prijedložne skupine
(6b)⁵.

(6) a) *Sie hat sich benommen wie ein verwöhntes Mädchen*. 'Ona se ponašala poput
razmažene djevojčice.'

b) *Ihr einziges Kind ist gefallen in diesem langen Krieg*. 'Njezino jedino dijete je
poginulo u tom dugom ratu.'

Možemo primijetiti kako su doslovni prijevodi na hrvatski potpuno korektne hr-
vatske rečenice. Dok je u njemačkome ipak riječ o osobitom redu riječi, u hrvatskome
je on potpuno neutralan, što još jednom upućuje na razlike u redu riječi u hrvatskom
i njemačkom jeziku.

No moramo naglasiti da je izokvirivanje danas sve češća pojava bez obzira na
navedene razloge. Mogli bismo čak reći da se i spomenuto načelo napetosti sve češ-
će ne poštuje. To potvrđuje i Schlosser (2018: 26-27) koji kao prednost izokviriva-
nja isto navodi bolju primljivost informacije. Schlosser ističe odvajanje naglašenoga
prefiksa koji katkad stoji na kraju vrlo dugačkih rečenica te tako otežava razumije-
vanje. Zanimljivo je da Schlosser (2018: 27) dovodi u pitanje pravilo o poštivanju
rečeničnoga okvira (njem. *Klammergesetz*) jer se zapravo ne zna kako je ono uopće
nastalo. Vjerojatno je riječ o normiranju određenih uzusa u književnom jeziku koji
još nisu vidljivi ni kod Martina Luthera. U svakom je slučaju izokvirivanje povezano
s utjecajem govornoga jezika na pisani⁶. I Hinrichs (2016) govori o sve „opušteni-
jem“ odnosu prema pravilima o redu riječi u njemačkome koji postaje jednostavniji
i učinkovitiji. On se danas mora promatrati u svjetlu jezičnih promjena pod utjecaj-
em višejezičnosti i njemačkoga jezika migranata (njem. *Migrantendeutsch*) kojih je u
Njemačkoj sve više. U ovom je kontekstu zanimljiva Kellerova teza da su trenutač-
na sustavna odstupanja od pravila najvjerojatnije buduća nova pravila (usp. Keller
2004).

Što se sintaktičkih uvjeta zadanih sintaktičkim odnosom rečeničnih dijelova
prema glagolu tiče, ovdje je riječ o poštivanju pravila već spomenute valentnosti.
Općenito vrijedi da obvezne dopune stoje iza fakultativnih i slobodnih, i to dalje od
finitnoga oblika glagola (7).⁷

⁵ U obje su rečenice dijelovi predikata kao rubovi rečeničnoga okvira podcrtani punom crtom, dok
je izokvirjeni rečenični dio podcrtan isprekidanom crtom.

⁶ Zanimljivo je spomenuti istraživanje Marine Olujić i Ane Matić s Edukacijsko-rehabilitacijskoga
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu o razlikama u hrvatskom govornom i pisanom jeziku odraslih.
Jedan je od rezultata analize pokazao da pisani jezik ima veću sintaktičku složenost mjerenu u
prosječnoj duljini komunikacijske jedinice (Olujić i Matić 2017: 47).

⁷ Dijelovi su predikata podcrtani punom crtom.

(7) *Sie hat gestern während unserer Reise nach Wien im Zug kein einziges Wort gesagt.*

*'Ona je jučer tijekom našeg puta u Beč u vlaku nijednu riječ rekla.'⁸

hat gesagt 'je rekla' = predikat

hat 'je' = finitni oblik glagola

gesagt 'rekla' = glagolski dio predikata (particip II.)

sie 'ona' = subjekt

gestern 'jučer' = priložna oznaka vremena

während unserer Reise nach Wien 'tijekom našeg puta u Beč' = priložna oznaka vremena

im Zug 'u vlaku' = priložna oznaka mjesta

kein einziges Wort 'nijednu riječ' = objekt u akuzativu

U ovoj je rečenici obvezna dopuna objekt u akuzativu, dok su priložne oznake slobodne dopune (njem. *freie Angaben*).

2.2. Morfološki uvjeti

Morfološki se uvjeti odnose na izražavanje rečeničnih dijelova određenim vrstama riječi i određenim gramatičkim oblicima.

Što se tiče izražavanja rečeničnih dijelova određenim vrstama riječi, navest ćemo dva slučaja. Prvi se slučaj odnosi na izražavanja objekta u dativu i akuzativu imenicom ili zamjenicom. Ako su oba objekta izražena imenicom, tada se objekt u dativu nalazi ispred objekta u akuzativu (8a). Ako je pak bilo koji od ta dva objekta izražen zamjenicom, zamjenica se nalazi ispred imenice (8b, 8c). Ako su pak oba izražena zamjenicom, tada se objekt u akuzativu nalazi ispred objekta u dativu (8d)⁹.

(8) a) *Sie gibt ihrer Freundin^{DO} das Buch^{AO}.* 'Ona daje svojoj prijateljici knjigu.'

b) *Sie gibt ihr^{DO} das Buch^{AO}.* 'Ona daje njoj knjigu.'

c) *Sie gibt es^{AO} ihrer Freundin^{DO}.* 'Ona daje nju svojoj prijateljici.'

d) *Sie gibt es^{AO} ihr^{DO}.* 'Ona daje nju njoj.'

Svi su prijevodi na hrvatski doslovni pri čemu možemo primijetiti da u prvom primjeru nema odstupanja u hrvatskoj rečenici dok bi prijevodi u ostalim primjerima bili prihvatljivi samo u određenoj komunikacijskoj situaciji.¹⁰

Drugi se slučaj odnosi na izražavanje priložne oznake prilogom ili prijedložnom skupinom. Ovdje vrijedi pravilo da se prilog, budući da je kraći, nalazi ispred prijedložne skupine (9).¹¹

(9) *Sie lebt dort seit zehn Jahren.* 'Ona živi ondje već deset godina.'

⁸ U ovoj je rečenici dodatan problem i negacija koja se veže tek na objekt u akuzativu neposredno ispred drugoga dijela predikata.

⁹ Objekti u dativu označeni su kraticom DO, a oni u akuzativu kraticom AO.

¹⁰ Ovdje mislimo na upotrebu naglašenih oblika osobne zamjenice *ona* (*nju, njoj*) koji se ne rabe tako često, osim ako se žele naglasiti.

¹¹ Prilog je podcrtan.

I u ovom se primjeru (9) poklapaju red riječi u njemačkome i hrvatskome.

Što se tiče izražavanja rečeničnih dijelova određenim gramatičkim oblicima, opet ćemo navesti dva slučaja. Prvi se slučaj odnosi na pravilo da se objekti izrečeni prijedložnim skupinama nalaze iza onih izrečenih imenicama (10)¹².

(10) *Sie danken den Freunden für ihre Hilfe.* 'Oni zahvaljuju prijateljima na njihovoj pomoći.'

Možemo primijetiti da je hrvatska rečenica korektna i da se red riječi podudara s onim u njemačkoj rečenici.

Drugi se slučaj odnosi na upotrebu člana. Naime, objekti izrečeni imenicama s nultim ili neodređenim članom u pravilu stoje iza objekata izrečenih imenicama s određenim članom (11).¹³

(11) *Der Lektor borgt die Bücher Studenten.* 'Lektor posuđuje knjige studentima.'

Hrvatska rečenica može ovako funkcionirati, dok je u njemačkom primjeru vidljivo da se dokida pravilo o položaju objekata u dativu i akuzativu izrečenih imenicom (v. 8a).¹⁴

Razvidno je da u njemačkom jeziku postoje određeni uvjeti odnosno pravila za red riječi u rečenici koja se mogu naučiti. No za taj su jezik tipične i iznimke koje se isto tako moraju uzeti u obzir. Pritom se ne smiju zaboraviti ni razlike između govornoga i pisanoga jezika te aktualne tendencije koje pomalo dovode u pitanje neka pravila. Vidljivo je i gdje se razlikuju njemačka i hrvatska pravila o redu riječi, npr. u glavnoj rečenici s dvodijelnim predikatom i u zavisnim rečenicama (s veznikom ili bez njega).

3. Tipična odstupanja u studentskim radovima

Za studente germanistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu red riječi često predstavlja velike probleme. S jedne se strane ti problemi odnose na red riječi u njemačkome, a s druge pak strane na red riječi u hrvatskome koji je za većinu studenata germanistike u Zagrebu materinski jezik.

Što se njemačkoga tiče, i na tako visokom stupnju poznavanja jezika možemo govoriti o nekoj vrsti studentskoga međujezika u kojem dolazi do odstupanja. Odstupanja možemo definirati kao otklone od norme jezika koji se uči (Gulešić-Machata i Udier 2008: 19). Iako bismo na tako naprednoj razini učenja odnosno studiranja stranoga jezika očekivali malobrojna odstupanja, u redu riječi ona su česta. Pritom je ponajprije riječ o razvojnim, rjeđe o prijenosnim, a katkad i o izvornim odstupanjima.¹⁵ Katkad pak u redu riječi dolazi do propusta do kojih možda u nekim drugim okolnostima ne bi

¹² Prijedložna je skupina podcrtana.

¹³ Podcrtali smo imenicu s nultim članom.

¹⁴ Valja naglasiti da se upravo pravilo o položaju objekta u dativu izrečenoga imenicom ispred objekta u akuzativu izrečenoga imenicom često krši te se može smatrati fakultativnim pravilom (usp. Helbig i Buscha 2001: 479).

¹⁵ Razvojna su odstupanja u našem slučaju ona koja nastaju u procesu učenja njemačkog, pokazuju napredak i prijelaz na višu razinu znanja (usp. Jelaska 2005: 101, Gulešić-Machata i Udier

došlo, primjerice zbog umora, stresa, dekoncentracije. Zanimljivo je da do odstupanja dolazi i u hrvatskome, materinskome jeziku, pri prevođenju s njemačkoga.

Za analizu tipičnih odstupanja u redu riječi koristili smo se sastavcima na njemačkom jeziku te prijevodima s njemačkoga na hrvatski jezik tridesetak studenata prve i druge godine preddiplomskog studija germanistike.

3.1. Tipična odstupanja u sastavcima na njemačkom jeziku

Tipična odstupanja koja smo zabilježili u sastavcima na njemačkom jeziku vezana su uz neslijeđenje sintaktičkih i morfoloških uvjeta koji utječu na red riječi u njemačkome.

3.1.1. Neslijeđenje sintaktičkih uvjeta

Neslijeđenje sintaktičkih uvjeta odnosi se na nepridržavanje pravila drugog mjesta (12a, 12c), nepridržavanje pravila zadnjeg mjesta (13a,b), pogrešan poredak rečeničnih dijelova koji je zadan sintaktičkim odnosom prema glagolu (14) te nepotrebno izokvirivanje (15a, 12b).

Nepridržavanje pravila drugoga mjesta

(12) a) **Meiner Meinung nach, heutzutage mangelt es den Jugendlichen an politischem Interesse.* 'Prema mom mišljenju, danas se mladi nedovoljno zanimaju za politiku.' – *Meiner Meinung nach mangelt es den Jugendlichen heutzutage an politischem Interesse.* *'Prema mom mišljenju se mladi danas nedovoljno zanimaju za politiku.'

b) **Weil der Stress am Arbeitsplatz oder an der Universität entsteht, es ist wichtig, gut organisiert zu sein.* *'Budući da stres na radnom mjestu ili fakultetu nastaje, važno je biti dobro organiziran.' – *Weil der Stress am Arbeitsplatz oder an der Universität entsteht, ist es wichtig, gut organisiert zu sein.* *'Budući da stres na radnom mjestu ili fakultetu nastaje, je važno biti dobro organiziran.'

c) **Im Unterricht gebe ich mir Mühe, arbeite, rede und aus einem Aussagesatz einen Fragesatz mache.* *'Na nastavi se trudim, radim, govorim i izjavnu rečenicu u upitnu pretvaram.' – *Im Unterricht gebe ich mir Mühe, arbeite, rede und mache aus einem Aussagesatz einen Fragesatz.* 'Na nastavi se trudim, radim, govorim i pretvaram izjavnu rečenicu u upitnu.'

U ovoj rečenici ima više predikata, odnosno finitnih oblika glagola, tri se pojavljuju na ispravnom drugom mjestu dok se četvrti pojavljuje na zadnjem mjestu kao u zavisnoj rečenici.

2008: 20). Prijenosna su ona koja nastaju zbog utjecaja hrvatskog kao materinskog jezika naših studenata na njemački (usp. Gulešić-Machata i Udier 2008: 20) ili pak njemačkog na hrvatski jezik u studentskim prijevodima. Izvorna su pak ona koja se pojavljuju i u iskazima izvornih govornika njemačkoga (usp. Gulešić-Machata 2008: 23).

d) **Nämlich, das ist ein großes Problem.* 'Naime, to je velik problem.' – *Das ist nämlich ein großes Problem.* 'To je naime velik problem.'

Iako je pravilo drugoga mjesta finitnoga oblika glagola jedno od osnovnih pravila u gradnji njemačke rečenice i studenti se s njim susreću već u ranoj fazi učenja njemačkoga jezika, ono se često zaboravlja. Što se vrste odstupanja tiče, možemo reći da je u prva dva primjera (12a, 12b) riječ o razvojnim odstupanjima koja su karakteristična za studentski međujezik dok se u trećem primjeru (12c) više radi o propustu. U četvrtom se primjeru (12d) radi o tipičnom prijenosnom odstupanju jer se u potpunosti prenosi oblik odgovarajuće hrvatske rečenice (**Nämlich, das ist ein großes Problem.* ← 'Naime, to je velik problem'). To je vrlo čest primjer odstupanja koji se pojavljuje u rečenicama s rečeničnim priložima (npr. *schließlich* 'naposljetku', *einerseits* 's jedne strane' / *andererseits* 's druge strane' i sl.).

Nepridržavanje pravila zadnjega mjesta

(13) a) **Der Grund dafür sind Tweets, die meistens zu lang und zu langweilig sind und interessieren die Bürger nicht.* *'Razlog za to su tweetovi koji najčešće predugački i predosadni su i ne zanimaju građane.' – *Der Grund dafür sind Tweets, die meistens zu lang und zu langweilig sind und die Bürger nicht interessieren.* *'Razlog za to su tweetovi koji najčešće predugački i predosadni su i građane ne zanimaju.'

b) **Die modernen Menschen werfen zu viel Nahrung weg, weil sie kaufen zu viel ein.* 'Moderni ljudi bacaju previše hrane jer oni kupuju previše.' – *Die modernen Menschen werfen zu viel Nahrung weg, weil sie zu viel einkaufen.* 'Moderni ljudi bacaju previše hrane jer oni previše kupuju.'

Pravilo zadnjega mjesta finitnoga glagola u zavisnoj rečenici često se ističe kao osobitost u gradnji njemačke zavisne rečenice. Iako se naglašava i vježba na različite načine, ipak se često zanemaruje. Možemo reći da je u prvom primjeru (13a) riječ o razvojnom odstupanju koje je vrlo često. Studenti zaboravljaju da i u drugoj zavisnoj rečenici finitni oblik glagola mora stajati na kraju. U drugom je primjeru (13b) riječ o izvornom odstupanju koje se inače rjeđe spominje od prijenosnih i razvojnih (Gulešić-Machata i Udier 2008: 19). Naime, u suvremenom govornom njemačkome sve se češće zaobilazi norma pa se u uzročnoj rečenici koju uvodi veznik *weil* 'jer' finitni oblik glagola pojavljuje na drugom mjestu.

Pogrešan poredak rečeničnih dijelova koji je zadan sintaktičkim odnosom prema glagolu

(14) a) **Man gibt die gleichen Chancen allen Jugendlichen.* 'Daju se jednake šanse svim mladima.' – *Man gibt allen Jugendlichen die gleichen Chancen.* 'Daju se svim mladima jednake šanse.'

b) **Alle arbeiten an dem Gleichstellungsziel hart jeden Tag.* *'Svi rade na ravnopravnosti spolova teško svaki dan.' – *Alle arbeiten jeden Tag hart an dem Gleichstellungsziel.* 'Svi rade svaki dan teško na ravnopravnosti spolova.'

U prvom je primjeru (14a) riječ o pogrešnom poretку objekata u dativu i akuzativu izrečenih imenicom dok se u drugom primjeru (14b) radi o pogrešnom poretку obveznih i slobodnih dopuna, tj. priložne oznake vremena i načina moraju stajati ispred prijedložnog objekta. Možemo zaključiti da se radi o razvojnim odstupanjima koja će vremenom nestati daljnjim radom na jeziku te ako dođe do veće izloženosti njemačkom jeziku u govornom i pisanom obliku.

Nepotrebno izokvirivanje¹⁶

- (15) a) **Durch seine Erfahrung lernte er dazu auch etwas über die Prioritätensetzung.*
'Zbog svog iskustva naučio je k tomu i ponešto o postavljanju prioriteta.'
– *Durch seine Erfahrung lernte er auch etwas über die Prioritätensetzung dazu.*
*'Zbog svog iskustva naučio je i ponešto o postavljanju prioriteta k tomu.'
- b) **Diese Information soll nicht in Vergessenheit geraten bei der Analyse eines Kunstwerks.*
'Ova informacija se ne smije zaboraviti pri analizi umjetničkog djela.' – *Diese Information soll bei der Analyse eines Kunstwerks nicht in Vergessenheit geraten.* *'Ova informacija se ne smije pri analizi umjetničkog djela zaboraviti.'

Već smo spomenuli da je izokvirivanje sve češća pojava u suvremenom njemačkom jeziku pa bi se navedeni primjeri (15a, 15b) mogli smatrati izvornim odstupanjima.

3.1.2. Neslijedenje morfoloških uvjeta

Neslijedenje morfoloških uvjeta odnosi se na pogrešan poredak objekata koji su izraženi određenim vrstama riječi.

- (16) **Er hat dieses Schreiben ihm gegeben.* *'On je ovaj dopis njemu dao.' – *Er hat ihm dieses Schreiben gegeben.* *'On je njemu ovaj dopis dao.'

Na lektorskoj nastavi u sklopu studija germanistike često se govori o položaju objekata u rečenici i u kontekstu sintaktičkih i morfoloških uvjeta. No i u tome dolazi do odstupanja koja možemo smatrati razvojnima.

3.2. Tipična odstupanja u prijevodima s njemačkoga na hrvatski jezik

Samo je po sebi razumljivo da je na studiju germanistike težište na njemačkom jeziku. No budući da je naš studij dvojezičan, neprestano se upućuje na nužno poznavanje materinskoga jezika koji je za većinu naših studenata hrvatski. Jedna od aktivnosti u kojoj se supostavljaju ta dva jezika jest prevođenje koje je prisutno i u usmenoj i u pisanoj produkciji već od prvog semestra studija. Naime, mislimo da je prevođenje vrlo učinkovita metoda za učenje odnosno produbljivanje jezične kompetencije, i to one materinskog i one stranog jezika, te kulturne odnosno međukulturne kompetencije (Strmečki Marković i Skender Libhard 2016: 73).

¹⁶ Izokvireni su dijelovi rečenice podcrtani.

Tipična odstupanja u studentskim prijevodima s njemačkog na hrvatski jezik odnose se na položaj drugog dijela predikata u izjavnoj rečenici i položaj enklitika u glavnoj rečenici.

Položaj drugoga dijela predikata u izjavnoj rečenici

(17) a) original: *Sie haben eine Reihe von Zeitstudien durchgeführt.*

prijevod: *'Oni su niz studija o vremenu proveli.'

'Oni su proveli niz studija o vremenu.'

b) original: *Sie können sich mit Eltern abwechseln.*

prijevod: *'Mogu se s roditeljima izmjenjivati.'

'Mogu se izmjenjivati s roditeljima.'

Ovi primjeri (17a, 17b) mogu djelovati iznenađujuće jer se radi o izvornim govornicima hrvatskog jezika. Dok bi se takva odstupanja još mogla tolerirati u usmenom prijevodu, u pisanom se prijevodu inzistira na korektnom redu riječi.

Položaj enklitika u glavnoj rečenici

(18) a) original: *Wenn das Auto mal in die Werkstatt muss, trage ich in unseren interaktiven Kalender eine Stunde „nicht verfügbar“ ein.*

prijevod: *'Kada auto mora ići na popravak, ću unijeti u naš interaktivni kalendar da nisam dostupan sljedeći sat.'

'Kada auto mora ići na popravak, unijet ću u naš interaktivni kalendar da nisam dostupan sljedeći sat.'

b) original: *Während ich studierte, wurde zweimal die Prüfungsordnung geändert.*

prijevod: *'Dok sam studirala, se pravilnik o ispitima dvaput promijenio.'

'Dok sam studirala, pravilnik o ispitima se dvaput promijenio.'

Ovaj tip odstupanja u navedenim primjerima (18a, 18b) isto može začuditi jer je u hrvatskome poredak enklitika strogo propisan. One ne mogu stajati samostalno ni na početku rečenice. Dok se u visokom stilu hrvatskoga standardnoga jezika strogo stavljaju na drugo mjesto, pa i iza prve riječi u sintagmi, u razgovornome jeziku stoje iza prve sintagme. U složenim se pak rečenicama pojavljuju iza veznika (Udier 2006: 63).

U navedenim je primjerima (17a, 17b i 18a, 18b) riječ o prijenosnim odstupanjima, ali se ovaj put prijenos odvija u suprotnom smjeru. Naime, ne prenosi se više iz materinskoga, dominantnoga jezika, u strani, u našem slučaju njemački, već iz stranoga odnosno njemačkoga jezika u hrvatski. Slične primjere ovdje navedenima (18a, 18b) u svojim su izvorima zabilježile Macan i Kolaković (2008: 39–40 i 42) u kontekstu gramatičkih odstupanja odnosno prenošenja gramatičkih obilježja iz prvoga u drugi ili strani jezik pri čemu je prvi jezik bio njemački, a drugi hrvatski. Iz kuta teorija prevođenja mogli bismo govoriti i o djelomično doslovnom prijevodu „riječ po riječ“ koji je ovdje neprihvatljiv jer je „strukturno nemoguć“ (Pavlović 2015: 58–59).

Promatrajući sva navedena odstupanja, možemo reći da kod većine studenata ona s vremenom nestanu. No, nažalost sve se češće pojavljuju studenti koji katkad

dosegnu razinu iznad koje više ne napreduju odnosno kod kojih dolazi do okamenjivanja međujezika (usp. Jelaska 2005: 101). To se katkad događa kod studenata koji na studij germanistike dolaze s vrlo bogatim njemačkim vokabularom, ali imaju velik deficit u pisanju i poznavanju gramatike i njemačkoga i hrvatskoga jezika.

4. Zaključne napomene

Unatoč preciznim pravilima o redu riječi i u njemačkome i u hrvatskome, u studentskim pisanim radovima dolazi do razvojnih, prijenosnih i izvornih odstupanja. Stoga se, ponajprije na prvim dvjema godinama studija, stalno moraju supostavljati pravila o redu riječi u oba jezika. Uz analizu odstupanja u pisanoj produkciji svakako bi se trebalo baviti i odstupanjima u usmenoj produkciji u kojoj postoji veća sloboda. Naime, sve je vidljiviji utjecaj govorne odnosno usmene produkcije na onu pisanu. Usto bi trebalo poticati poučavanje reda riječi u njemačkom jeziku ne samo kao pitanje norme i otklona od norme, nego i u njegovoj različitosti odnosno specifičnosti s obzirom na različite funkcionalne stilove. S obzirom na određene probleme koje studenti njemačkoga imaju i u hrvatskom jeziku bilo bi vrlo poželjno da studenti i njemačkoga i drugih stranih jezika i na akademskoj razini imaju mogućnost temeljita obrazovanja i u svom materinskom, odnosno hrvatskom jeziku.

Literatura

- Bußmann, Hadumod. 2002. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka. 2017. *Osnove njemačke gramatike*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gulešić-Machata, Milvia i Sanda Lucija Udier. 2008. „Izvorna odstupanja u hrvatskome kao inojezičnome.” *Lahor* (5): 19–33.
- Helbig, Gerhard i Joachim Buscha. 2001. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin i München: Langenscheidt.
- Hinrichs, Uwe. 2016. „Die deutsche Sprache.“: preuzeto 15. lipnja 2017. s <http://www.zeit.de/2016/16/linguistik-deutsch-grammatik-sprache-satzbau>.
- Jelaska, Zrinka i suradnici. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Keller, Rudi. 2004. „Ist die deutsche Sprache vom Verfall bedroht?“ preuzeto 16. lipnja s <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/uploads/media/Sprachverfall.pdf>.
- Macan, Željka i Zrinka Kolaković. 2008. „Prijenosna odstupanja govornika njemačkoga u ovladavanju hrvatskim jezikom.” *Lahor* (5): 34–52.
- Olujić, Marina i Ana Matić. 2017. „Govorni i pisani jezik odraslih: koliko se razlikuju?“ *Govor* 34 (1): 33–52.
- Pavlović, Nataša. 2015. *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

- Schneider, Wolf. 2012. „Wie lang darf ein Satz sein?": preuzeto 20. lipnja 2017. s <http://www.zeit.de/2012/20/Lektion-15-Saetze-Satzlaenge>.
- Schlosser, Horst Dieter. 2018. „Wenn Sprachgebrauch auf Sprachnorm trifft. Vom täglichen Umgang mit Ideal und Wirklichkeit.“ *Sprachdienst* 62 (1): 19-30.
- Strmečki Marković, Sonja i Inja Skender Libhard. 2016. „Übersetzung im DaF-Unterricht – eine neu zu definierende Unterrichtsmethode?“ U *KDV Info. Zielgruppen- und lernspezifische Konzepte im Deutschunterricht*, uredile Horvatić Bilić, Irena, Lucia Miškulin Saletović, 66–74. Zagreb: Kroatischer Deutschlehrerverband.
- Šćukanec, Aleksandra. 2008. „Prikaz knjige 'Textgrammatik – Textsemantik – Textstilistik. Ein textlinguistisches Repertitorium' Stojana Bračića, Ulle Fix i Albrechta Greula“. *Suvremena lingvistika* 65 (1): 125–127.
- Udier, Sanda Lucija. 2006. „Položaj glagolskih enklitika u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika za početnike.“ *Lahor* (1): 61–68.

Typical Problems of Croatian-Speaking Students of German with Regard to the Word Order

In this paper, some typical problems of Croatian students of German with regard to the order of sentence elements in German are presented. At face value, the word order in German should not be a problem in mastering the language since it is prescribed i.e. strict and inflexible and thus relatively easy to learn. However, frequent mistakes in student papers, especially in the case of first- and second-year students impose the need for sustained comparison of word order rules in German and Croatian, respectively. For the purpose of this paper, syntactic and morphological criteria affecting the order of sentence elements in German are considered. Relating to syntactic criteria, the importance of sentence frame and the so-called “bracket construction” will be highlighted as the fundamental principles of sentence construction in the German language, which are at the same time considered to be the major difference between Croatian and German in terms of sentence structure. Moreover, the position 2 restriction for the placement of the predicate in affirmative main clauses should be emphasised as essential for the correct use of the “bracket construction”; in the case of complex predicates, the second position being reserved for finite forms of auxiliary or modal verbs, whereas the already mentioned bracket construction is enclosed by a participle, an infinitive or a separable, stressed prefix of compound verbs. With respect to morphological criteria, the paper focuses on how various sentence elements can be realized using different parts of speech and other grammatical forms.

Keywords: *German, Croatian, students of German, word order, morphological and syntactic criteria*